

МОІСЄЄВ М. С.,
кандидат юридичних наук

УДК 342.9
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.35>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено з'ясуванню правових засад адміністративної відповідальності військовослужбовців за діючим національним законодавством України. Висвітлено базові конституційні засади щодо обов'язку громадян із захисту незалежності, територіальної цілісності їхньої країни, обов'язку із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, що покладається на Збройні Сили України та інші військові формування, надання гарантій соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, тощо. Важливу увагу приділено вивченню норм законодавства про військовий обов'язок і військову службу. Зокрема, надано визначення поняття «військовослужбовці» та встановлено можливі негативні наслідки притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності. З'ясовано, що на сьогоднішній день Кодекс України про адміністративні правопорушення залишається єдиним зведеним нормативно-правовим актом, в якому не тільки закріплено та надано характеристику ряду військових адміністративних правопорушень, але й чітко визначено заходи адміністративної відповідальності за їх вчинення. Визначено загальні правові засади адміністративної відповідальності військовослужбовців, перелічено нормативно закріплені види військових адміністративних правопорушень, а також встановлено види адміністративних стягнень за вчинення військових адміністративних правопорушень. За результатами вивчення положень окремих правових документів національного українського законодавства правові засади адміністративної відповідальності військовослужбовців класифіковано на такі групи: загальні засади – правові засади, що визначають обов'язок громадян із захисту незалежності, територіальної цілісності країни, несення військового обов'язку, юридичної відповідальності за порушенням норм законодавства про військовий обов'язок і військову службу; спеціальні засади – правові засади, що визначають види військових адміністративних правопорушень, особливості кожного з них, межі адміністративної відповідальності за їх вчинення, а також негативні наслідки притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, військова служба, військовий обов'язок, військовослужбовці, національна безпека, оборона держави.

Moisieiev M. S. Legal principles of administrative responsibility of military personnel in Ukraine

The article is devoted to clarifying the legal basis of administrative responsibility of military personnel under the current national legislation of Ukraine. The basic constitutional principles regarding the duty of citizens to protect the independence and territorial integrity of their country, the duty to ensure state security and the protection of the state border, which is entrusted to the Armed Forces of Ukraine and other military formations, and the provision of guarantees of social protection

of citizens of Ukraine who are serving in the Armed Forces of Ukraine and other military formations, etc. Important attention is paid to the study of legislation on military duty and military service. In particular, the concept of «military servicemen» is defined and the possible negative consequences of bringing servicemen to administrative responsibility are established. It has been found that today the Code of Ukraine on Administrative Offenses remains the only consolidated legal act, which not only enshrines and characterizes a number of military administrative offenses, but also clearly defines measures of administrative responsibility for their commission. The general legal principles of the administrative responsibility of military personnel are defined, the normatively established types of military administrative offenses are listed, and the types of administrative penalties for committing military administrative offenses are also established. According to the results of the study of the provisions of individual legal documents of national Ukrainian legislation, the legal principles of administrative responsibility of military personnel are classified into the following groups: general principles – legal principles that determine the duty of citizens to protect the independence, territorial integrity of the country, military duty, legal responsibility for violation norms of legislation on military duty and military service; special principles – legal principles that determine the types of military administrative offenses, the specifics of each of them, the limits of administrative responsibility for their commission, as well as the negative consequences of bringing servicemen to administrative responsibility.

Key words: *administrative responsibility, military service, military duty, military personnel, national security, state defense.*

Вступ. За роки незалежності нашої держави українське національне законодавство з врегулювання різноманітних сфер життєдіяльності суспільства неодноразово зазнавало змін та доповнень, що звісно було пов'язано із появою нових викликів соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку України в умовах глобалізації. У даному контексті становлення та розвиток українського законодавства із закріплення юридичної, зокрема й адміністративної, відповідальності військовослужбовців не стали виключенням. Захист країни, її незалежності та територіальної цілісності є найважливішим обов'язком військовослужбовців. Відтак правовий статус останніх насамперед має підкріплюватися дієвим правовим підґрунтям, тобто формуванням такої нормативно-правової бази, спроможної не тільки визначити їх права й свободи, надати гарантії правового і соціального захисту, але й передбачити у разі порушення норм діючого законодавства про військовий обов'язок і військову службу комплекс заходів юридичної відповідальності військовослужбовців, у тому числі адміністративно-правового характеру.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування правових засад адміністративної відповідальності військовослужбовців за діючим національним законодавством України.

Результати дослідження. Найважливішим за ієрархією правовим документом у системі нормативного регулювання будь-яких правовідносин у суспільстві є Основний Закон країни – Конституція України від 28 червня 1996 року. Загалом така позиція пояснюється тим, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а прийняття законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів відбувається на її основі та має відповідати їй, що передбачено вимогами ч. 2 ст. 8 Основного Закону [1]. Дана норма закріплює принцип ієрархії юридичних норм як складову принципу верховенства права. Його сутність виражається у забезпеченні узгодженого характеру всієї юридичної системи, а зміст полягає у тому, що Конституція України наділена найвищою юридичною силою, а тому за ієрархією займає позицію вище: звичайних законів; інших нормативно-правових актів; актів органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій; актів, що ухвалюються представницькими органами і урядом Автономної Республіки Крим [2, с. 60].

Конституція України містить окрему норму щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності держави. У ч. 3 ст. 17 чітко прописано, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1]. При цьому наголошено на забороні використання Збройних Сил України та інших військових формувань з метою обмеження прав і свобод громадян або повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності (ч. 4 ст. 17) [1]. Також у Основному Законі передбачено соціальний захист військовослужбовців, на що вказує зміст ч. 5 ст. 17 [1]. Фундаментальне правове підґрунтя закріплення обов'язку держави із забезпечення соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їхніх сімей, зумовлене визнанням Конституцією України людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3), проголошенням України соціальною державою (преамбула, ст. 1), а також гарантуванням громадянам права на соціальний захист, на рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму (ст. 46) [2, с. 129]. Окрему увагу необхідно звернути на зміст ст. 65 Конституції України, згідно якої захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [1]. Оборона України передусім передбачає захист держави від збройної агресії, що є справою честі і обов'язком кожного громадянина. Вона поєднує комплекс політичних, економічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави ті мирного життя народу України [2, с. 487–488].

Адміністративна відповідальність військовослужбовців як різновид юридичної відповідальності є невід'ємним елементом їх правового статусу, який вміщує також й інші складові, серед яких права, обов'язки військовослужбовців, правові та соціальні гарантії захисту їх прав і свобод з боку держави тощо. На конституційному рівні закріплено базові засади щодо обов'язку громадян із захисту незалежності, територіальної цілісності їхньої країни, обов'язку із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, що покладається на Збройні Сили України та інші військові формування, надання гарантій соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, тощо. Тому, беручи до уваги зазначене та спираючись на прописаний у Основному Законі принцип ієрархії юридичних норм як складової принципу верховенства права, можна дійти висновку, що норми Конституції України посідають головуюче місце у системі діючого національного законодавства про адміністративну відповідальність військовослужбовців.

Як було вище встановлено, на конституційному рівні серед чималої кількості обов'язків громадян нашої держави важливим визнано захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [1]. Захист країни у разі збройної агресії або збройного конфлікту є змістом поняття оборони держави. Питання, пов'язані зі встановленням основних засад щодо оборони України, а також визначенням повноважень органів державної влади, основних функцій та завдань органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язків підприємств, установ, організацій, посадових осіб, прав та обов'язків громадян України у сфері оборони, головним чином регламентовані нормами Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ. У розумінні законодавця під терміном «оборона України» слід вважати систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту (ст. 1) [3]. Зміст окремих норм Закону України «Про оборону України» говорить про те, що військовослужбовці відносяться до кола суб'єктів, на яких розповсюджується дія даного законодавчого акту. Відтак й норма щодо юридичної відповідальності за порушення законодавства про оборону України, а саме вимоги ст. 20 Закону України «Про оборону України» щодо порушень законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері оборони України, стосується і військовослужбовців.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності віднесені до повноважень Збройних Сил України у відповідності до ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року № 1934-ХІІ. У цьому законодавчому акті також встановлено, що військовослужбовці входять до особового складу Збройних Сил України, що нормативно закріплено у ст. 5 [4]. Хоча даний правовий документ не містить спеціальних норм щодо адміністративної відповідальності військовослужбовців, однак встановлює засади юридичної відповідальності стосовно дотримання вимог Закону України «Про Збройні Сили України».

Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування є силами оборони України, про що свідчить зміст п. 18 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. До того ж згідно ч. 2 ст. 12 Збройні Сили України віднесено до складу сектору безпеки і оборони [5]. Виходячи з того, що у відповідності до Закону України «Про Збройні Сили України» захист державного суверенітету та територіальної цілісності країни є важливою функцією Збройних Сил України, та беручи до уваги ч. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» можна дійти висновку, що захист національної безпеки держави є невід'ємною складовою та прерогативою військової служби, яку проходять військовослужбовці.

Правовому регулюванню відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначенню загальних засад проходження військової служби на території України присвячено норми Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. Саме у цьому законодавчому акті на підставі класифікації громадян України щодо виконання ними військового обов'язку військовослужбовцями визнано категорію осіб, які проходять військову службу (ч. 9 ст. 1) [6]. У розумінні законодавця з урахуванням вимог ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» під військовою службою слід вважати державну службу особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [6]. Якщо проаналізувати положення ст. 26 досліджуваного законодавчого акту, то можна дійти висновку, що притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності за вчинення військового адміністративного правопорушення є законною підставою для звільнення з військової служби. Так за пп. и) п. 1 та пп. з) п. 2 ч. 5 ст. 26 набрання законної сили судовим рішенням, яким військовослужбовця притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення та накладено стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, є підставою для припинення (розірвання) з таким військовослужбовцем контракту та звільнення з військової служби у разі її проходження за контрактом. При чому важливо враховувати, що це правило застосовується як у мирний час, так і під час дії особливого періоду (крім періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану). Зазначена підстава стосовно притягнення до юридичної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення включена також і до переліку підстав звільнення військовослужбовців, які проходять кадрову військову службу, що відповідає вимогам пп. ж) п. 1 та пп. є) п. 2 ч. 6 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Застосовується така підстава для звільнення так само як у мирний час, так і під час дії особливого періоду (крім періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану).

Досліджуючи особливості правового врегулювання адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності військовослужбовців за вчинення певних правопорушень, також доцільно враховувати і норми Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008. Даним підзаконним нормативно-правовим

актом визначено порядок проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України та регулюються питання, пов'язані з виконанням громадянами військового обов'язку в запасі. Зокрема, аналіз вимог п. 228¹ говорить про те, що у разі, коли протягом останніх шість місяців за неналежне виконання або відмову від виконання взятих на себе під час укладення контракту про проходження військової служби чи контракту про навчання обов'язків військовослужбовець два або більше разів у сукупності притягувався до адміністративної відповідальності за вчинення військового адміністративного правопорушення, то це є законною підставою для звільнення з військової служби у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту [7].

У контексті досліджуваної тематики окремої уваги потребують і норми Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 року № 661-IV. Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення (ст. 6), до особового складу якого входять військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України (ст. 14) [8]. Згідно ст. 33 за протиправні дії чи бездіяльність військовослужбовці Державної прикордонної служби України несуть відповідальність згідно із законом. Необхідно наголосити на тому, що притягнення до відповідальності військовослужбовця Державної прикордонної служби України за вчинення ним адміністративного правопорушення є законною підставою для подальшого звільнення із служби, що відповідає вимогам ст. 14 Закону України «Про Державну прикордонну службу України».

На сьогоднішній день безумовно єдиним зведеним нормативно-правовим актом, в якому не тільки закріплено та надано характеристику ряду військових адміністративних правопорушень, але й чітко визначено заходи адміністративної відповідальності за їх вчинення, є Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (далі КУпАП). Загальні правові засади адміністративної відповідальності військовослужбовців прописано у ст. 15 КУпАП, згідно якої вони несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. При цьому акцентовано, що до зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт [9].

Особливостям військових адміністративних правопорушень, у тому числі визначенню меж адміністративної відповідальності за їх вчинення особами-правопорушниками, присвячено норми глави 13-Б Особливої частини під відповідною назвою «Військові адміністративні правопорушення». Дослідження змісту зазначеної глави дозволяє серед військових адміністративних правопорушень виділити наступні: відмова від виконання законних вимог командира (начальника) (172¹⁰); самовільне залишення військової частини або місця служби (172¹¹); необережне знищення або пошкодження військового майна (172¹²); зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (172¹³); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (172¹⁴); недбале ставлення до військової служби (172¹⁵); бездіяльність військової влади (172¹⁶); порушення правил несення бойового чергування (172¹⁷); порушення правил несення прикордонної служби (172¹⁸); порушення правил поведіння зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (172¹⁹); розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів (172²⁰) [9]. Що ж стосується адміністративних стягнень за вчинення військових адміністративних правопорушень, то слід зазначити наступне. З аналізу санкцій норм глави 13-Б Особливої частини КУпАП та з урахуванням вимог ст. 24 КУпАП, в якій закріплено перелік можливих видів адміністративних стягнень, до адміністративних стягнень за вчинення військових адміністративних правопорушень віднесені штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. При цьому розмір штрафу або тривалість арешту з утриманням на гауптвахті залежать від особливостей вчиненого військового адміністративного правопорушення, що передбачене відповідною нормою глави 13-Б Особливої частини КУпАП.

Висновки. Таким чином, за результатами вивчення положень окремих правових документів національного українського законодавства, якими врегульовано питання щодо обов'язку громадян із захисту незалежності, територіальної цілісності їхньої країни, із

забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону, юридичної відповідальності за порушенням норм законодавства про військовий обов'язок і військову службу, правові засади адміністративної відповідальності військовослужбовців пропонуємо класифікувати на такі групи:

1) *загальні засади* – правові засади, що визначають обов'язок громадян із захисту незалежності, територіальної цілісності країни, несення військового обов'язку, юридичної відповідальності за порушенням норм законодавства про військовий обов'язок і військову службу. Ці засади головним чином закріплено у Конституції України, Законах України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про національну безпеку України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Державну прикордонну службу України», Положенні про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України тощо;

2) *спеціальні засади* – правові засади, що визначають види військових адміністративних правопорушень, особливості кожного з них, межі адміністративної відповідальності за їх вчинення, а також негативні наслідки притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності. Таким засадам присвячено норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також деякі норми Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Державну прикордонну службу України» тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (дата звернення: 06.06.2024).
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право. 2011. 1128 с.
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106 (дата звернення: 08.06.2024).
4. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108 (дата звернення: 08.06.2024).
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241 (дата звернення: 09.06.2024).
6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385 (дата звернення: 09.06.2024).
7. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008> (дата звернення: 10.06.2024).
8. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208 (дата звернення: 10.06.2024).
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122 (дата звернення: 12.06.2024).

